

Μπέρτολτ Μπρέχτ

ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ*

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ του μεγάλου Φράνσις Μπέικον¹ έληξε σαν φτηνή παραβολή του παραπλανητικού άποφθέγματος: «Η άδικία δέν ξεπληρώνεται με τίποτα». Ώς ύπατος δικαστής του βασιλείου, καταδικάστηκε για διαφθορά και ρίχτηκε στη φυλακή. Οί εκτελέσεις, οί εκχωρήσεις επίζημιων μονοπωλιών, ή έκδοση ένταλμάτων παράνομων συλλήψεων και ή έπιβολή ύπαγορευμένων άπ' αυτόν δικαστικων άποφάσεων συντελοϋν ώστε τά χρόνια που χρημάτισε λόρδος καγκελάριος νά συγκαταλέγονται ανάμεσα στα πιό ζοφερά και ειδεχθή της άγγλικής ιστορίας. Άμα του άφαιρέθηκε τó προσωπείο και όμολόγησε τά πάντα, ή παγκόσμια φήμη του ως ούμανιστή και φιλοσόφου συνέτεινε ώστε τά άδικήματά του νά γίνουν γνωστά πολυ πέρα άπό τά σύνορα του βασιλείου.

Όταν, μετά την άποφυλάκισή του, του δόθηκε ή άδεια ν' άποτραβηχτεί στα κτήματά του, ήταν γέρος πιά. Τό σωμα του είχε έξασθενήσει άπό τούς κόπους που του είχε στοιχίσει ή έξολόθρευση των άλλων, και άπό τις ταλαιπωρίες που του είχαν προξενήσει οί άλλοι για νά τόν έξολοθρεύσουν. Μόλις όμως έφτασε στο σπίτι του, άφοσιώθηκε όλότελα στη σπουδή των φυσικων έπιστημων. Δέν τά είχε καταφέρει νά κυριαρχήσει πάνω στους ανθρώπους. Ότι του απέμενε άπό ενεργητικότητα θα τó άφιέρωνε στην έρευνα του πώς θα μπορούσε καλύτερα νά κυριαρχήσει ή ανθρωπότητα πάνω στις δυνάμεις της φύσεως. Οί έρευνές του, έστιασμένες σε ώφέλιμα ζητήματα, τόν οδηγούσαν κάθε τόσο άπό τó σπουδαστήριό του στα χωράφια, τούς κήπους και τούς στάβλους των κτημάτων του. Ώρες όλόκληρες συζητούσε με τούς κηπουρούς για τις δυνατότητες βελτίωσης των όπωροφόρων δέντρων ή ύποδεικνυε στις ύπηρετίες πώς νά μετροϋν την ποσότητα γάλακτος που έδινε καθεμιά άγελάδα. Μέσα σε όλ' αυτά, ένας μικρός σταβλίτης τράβηξε την προσοχή του. Κάποιο πανάκριβο άλογο είχε άρρωστήσει, και τó άγόρι έδινε, δυό τρεις φορές τή μέρα, αναφορά στον φιλόσοφο. Ό ζήλος και ή παρατηρητικότητα του έθελξαν τόν γέρο.

Όταν όμως ένα βράδυ πήγε στο στάβλο, είδε μιá γριά νά στέκεται πλάι στο άγόρι και την άκουσε νά λέει: «Είναι κακός άνθρωπος, νά τόν προσέχεις. Άν και μεγάλος άρχοντας που έχει χρήματα με τó τσουβάλι, είναι κακός. Είναι τ' άφεντικό σου και γι' αυτό νά κάνεις σωστά τή δουλειά σου, αλλά μñ ξεχνάς πώς είναι κακός».

Ό φιλόσοφος δέν άκουσε την άπάντηση, επειδή έκανε άπότομα μεταβολή κι επέστρεψε στο σπίτι του, ώστόσο δέν παρατήρησε την επόμενη μέρα καμιάν άλλαγή στη στάση του άγοριού άπέναντί του.

Άφου γιατρεύτηκε τó άλογο, ό άφέντης φώναζε συχνά τó άγόρι νά τόν συνοδέψει στους περιπάτους του και του άνέθετε μικρά καθήκοντα. Σιγά σιγά συνήθισε νά συζητά μαζί του για κάποια πειράματα. Στις συζητήσεις αυτές δέν διάλεγε τις λέξεις που οί ένήλικες νομίζουν συνήθως πώς ταιριάζουν στην κατανόηση των παιδιων, παρά του μιλούσε όπως θα μιλούσε σ' έναν μορφωμένο. Σε όλη τή διάρκεια του βίου του είχε συναναστραφεί τις μεγαλύτερες διάνοιες και σπάνια είχε γίνει κατανοητός, όχι επειδή ήταν πάρα πολυ άσαφής, αλλά επειδή ήταν πάρα πολυ σαφής. Έτσι, δέν άνησυχούσε για τις δυσκολίες του

1. Francis Bacon, βαρόνος του Βέρουλαμ (Verulam), ύποκόμης του Σάιντ Ώλμπανς (Saint Albans), στην Έλλάδα παλαιότερα γνωστός ως Φραγκίσκος Βάκων (Λονδίνο 1561-1626) άγγλος φιλόσοφος. Συνέδεσε με καινοτόμο τρόπο την ανθρωπινή πρόοδο με την πρόοδο της γνώσης, προτεινοντας μιá ταξινόμηση των έπιστημων (*Novum Organum*, 1620) και αναπτύσσοντας έμπειριοκρατικές αντίλήψεις (*Instauratio magna*, 1623). Διετέλεσε καγκελάριος της Άγγλίας κατά τή βασιλεία του Ίακώβου Α'. (Σ.τ.Μ.)

ἀγοριοῦ, ἀλλὰ τὸ διόρθωνε ὑπομονητικά, ὅταν αὐτὸ πάσχιζε νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀγνωστὲς τοῦ λέξεις.

Ἡ κύρια ἄσκηση γιὰ τὸ ἀγόρι ἦταν νὰ περιγράφῃ τὰ πράγματα ποὺ ἔβλεπε καὶ τὶς διαδικασίες ποὺ παρακολοθοῦσε. Ὁ φιλόσοφος ἔδειχνε στὸ ἀγόρι πόσο πολλὲς λέξεις ὑπάρχουν καὶ πόσο πολλὲς χρειάζονται γιὰ νὰ μπορούμε νὰ περιγράψουμε ἓνα πράγμα ἔτσι ποὺ αὐτὸ νὰ καθίσταται σχεδὸν ἀναγνωρίσιμο ἀπὸ τὴν περιγραφή του καὶ πάνω ἀπ' ὅλα νὰ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ μετὰ τὴν περιγραφή ἑπίσης, ὅτι ὑπάρχουν μερικὲς λέξεις ποὺ εἶναι καλύτερο νὰ μὴν τὶς χρησιμοποιοῦμε, ἐπειδὴ κατὰ βάθος δὲν σημαίνουν τίποτα, ὅπως π.χ. «καλό», «κακό», «ῥαῖο» κ.λπ.

Τὸ ἀγόρι σύντομα κατάλαβε ὅτι τὸ νὰ λέει πὼς ἓνα σκαθάρι εἶναι «ἄσχημο» δὲν ἔχει καὶ πολὺ νόημα. Ἀκόμα καὶ τὸ ἐπίθετο «γρήγορο» δὲν ἀρκεῖ, ἀφοῦ πρέπει νὰ προσδιορίσεις μὲ ποιά ταχύτητα μετακινεῖται σὲ σχέση μὲ τ' ἄλλα πλάσματα τοῦ μεγέθους του καὶ τί τοῦ ἐπιτρέπει αὐτό. Τοποθετοῦσαν τὸ σκαθάρι σ' ἓνα ἐπικλινὲς καὶ λεῖο ἐπίπεδο, ἔκαναν θόρυβο γιὰ νὰ τὸ βάλει στὰ πόδια, τοῦ ἔβαζαν τροφὲς γιὰ νὰ τὶς πλησιάσει. Κι ἅμα εἶχαν ἀσχοληθεῖ πολὺ μαζί του, τὸ σκαθάρι ἔχανε «γρήγορα» τὴν ἀσχίμια του.

Μιὰ φορὰ ἔβαλε ὁ φιλόσοφος τὸ ἀγόρι νὰ περιγράφῃ ἓνα ψωμί ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι ὅταν τὸ συνάντησε.

«Ἐδῶ μπορεῖς ἄνετα νὰ χρησιμοποιήσεις τὴ λέξη “καλό”» εἶπε ὁ γέρος, «ἐπειδὴ τὸ ψωμί φτιάχτηκε γιὰ νὰ τρώγεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι καλὸ ἢ κακὸ γι' αὐτοῦς. Γιὰ τὰ μεγάλα ὅμως πράγματα ποὺ ἔχει δημιουργήσει ἡ φύση καὶ ποὺ δὲν ἔχουν καθορισμένο σκοπὸ, ποὺ δὲν προσδιορίζονται ἀποκλειστικὰ γιὰ ἀνθρώπινη χρῆση, μόνο γι' αὐτὰ εἶναι ἀνόητο νὰ ἀρκεῖται κανεὶς σὲ παρόμοιες λέξεις».

Τὸ ἀγόρι σκέφτηκε τί τοῦ εἶχε πει ἡ γιαγιά του γιὰ τὸν μιλόρδο.

Γοργὰ ἔκανε προόδους ὡς πρὸς τὴν ἀντίληψη, ἀφοῦ αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ κατανοηθεῖ ἀναγόταν πάντοτε σὲ πρόδηλα ζητήματα: τὸ ἄλογο γιαιτρεύτηκε λόγω τῶν μέσων ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν γιαιτρεία του, καὶ τὸ δέντρο ἐκεῖνο μαράζωνε ἀπὸ τὴν ἔλλειψη κατάλληλων φροντίδων. Καταλάβαινε ἐξἄλλου ὅτι ἔπρεπε νὰ κρατᾷ κανεὶς εὐλογία ἀμφιβολία προτοῦ νὰ βεβαιωθεῖ πὼς οἱ παρατηρηθεῖσες ἀλλαγὲς ὀφείλονταν σὲ μεθόδους ποὺ εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατανοοῦσε τὴν ἐπιστημονικὴ σημασία τῆς συλλογιστικῆς τοῦ μεγάλου Μπέικον, ὅμως τὸ ἐνθουσίαζε ἡ ἔκδηλη ὠφελιμότητα ὅλων αὐτῶν τῶν ἐγχειρημάτων.

Αὐτὸ κατάλαβαινε ἀπὸ τὸν φιλόσοφο, ὅτι δηλαδὴ ἡ νέα ἐποχὴ εἶχε ἀνατεῖλει γιὰ τὸν κόσμο. Σχεδὸν καθημερινὰ αὖξαινε ἡ γνώση τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ κάθε γνώση μέτραγε γιὰ τὴν ἐπαύξηση τῆς εὐζωίας καὶ τῆς εὐτυχίας. Ὁδηγὸς ἦταν ἡ ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἐξερευνοῦσε τὸ σύμπαν, ὅ,τι ὑπῆρχε πάνω στὴ γῆ: φυτὰ, ζῶα, χῶμα, νερὸ καὶ ἀέρας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ προκύψῃ μεγαλύτερο ὄφελος ἀπ' αὐτά. Σημαντικὸ δὲν εἶναι τὸ τί σκεφτόμαστε, ἀλλὰ τί γνωρίζουμε. Ἡ πίστη μας εἶναι πάρα πολὺ μεγάλη, ἡ γνώση μας πάρα πολὺ μικρὴ. Γι' αὐτὸ πρέπει ὅλα νὰ τὰ δοκιμάσουμε, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, μὲ τὰ ἴδια μας τὰ χέρια, νὰ μιᾶμε μόνο γιὰ ὅ,τι ἔχουμε δεῖ μὲ τὰ ἴδια μας τὰ μάτια καὶ γιὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἔχει ὅποιαδήποτε χρησιμότητα.

Αὐτὴ ἦταν ἡ νέα δοξασία, καὶ ὅλο καὶ περισσότεροι ἀνθρώποι στρέφονταν πρὸς αὐτήν, ἔτοιμοι μὲς στὸν ἐνθουσιασμό τους νὰ ἀναλάβουν τὰ νέα καθήκοντα.

Τὰ βιβλία διαδραμάτιζαν σπουδαῖο ρόλο σ' αὐτὲς τὶς ζυμώσεις, ἀκόμα κι ἂν πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἦταν κακὰ. Τὸ ἀγόρι συναισθανόταν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποκτήσῃ πρόσβαση στὰ βιβλία, ἂν ἤθελε νὰ συγκαταλέγεται ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ ἀναλάμβαναν τὰ νέα καθήκοντα.

Δὲν ἔφτανε βέβαια ποτὲ ὡς τὴ βιβλιοθήκη τοῦ σπιτιοῦ. Ὅφειλε νὰ περιμένῃ τὸν μιλόρδο στοὺς στάβλους. Τὸ πολὺ πολὺ, ἂν ὁ γέρος εἶχε μέρες νὰ φανεῖ, μπορούσε νὰ πάει νὰ τὸν συναντήσει στὸ πάρκο. Ἐντούτοις ὅλο καὶ μεγάλωνε ἡ περιέργειά του γιὰ τὸ σπουδαστήριο, ὅπου κάθε νύχτα ἔφεγγε ἡ λάμπα γιὰ πολλὴν ὥρα. Ἀπὸ μιὰ βατουλιὰ ποὺ βρισκόταν ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ ἐκεῖ, μπορούσε νὰ βλέπει τὰ ράφια μὲ τὰ βιβλία.

Ἀποφάσισε νὰ μάθει ἀνάγνωση.

Τοῦτο δὲν ἦταν βέβαια ἀπλό. Ὁ ἱερέας τῆς ἐνορίας, στὸν ὁποῖο εἶπε τὴν ἐπιθυμία του, τὸ κοίταξε ὅπως θὰ κοίταξε μιὰν ἀράχνη σὲ στρωμένο τραπέζι.

«Μπὰς καὶ θέλεις νὰ διαβάζεις τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου στὶς ἀγελάδες;» τὸ ρώτησε δύσθυμος. Καὶ τὸ ἀγόρι μποροῦσε νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του τυχερὸ ποὺ ξεμπερδεψε χωρὶς νὰ φάει ἓνα σκαμπίλι.

Ἔπρεπε νὰ ἐπιλέξει ἄλλο δρόμο.

Στὸ σκευοφυλάκιο τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ, ὅπου μποροῦσες νὰ μπεῖς ἂν προσφεροῦσαν νὰ τραβήξεις τὸ σκοινὶ τῆς καμπάνας, ὑπῆρχε ἓνα λειτουργικὸ βιβλίο. Ἄν κατάφερνες νὰ μάθεις ποὺ ἐδάφιο ἔψελνε ὁ ἐφημέριος κατὰ τὴ λειτουργία, θὰ ἦταν ἴσως δυνατὸν ν' ἀνακαλύψεις ἓνα συσχετισμὸ ἀνάμεσα στὰ λόγια καὶ τὰ γράμματα. Ἔτσι λοιπὸν ἄρχισε τὸ ἀγόρι ν' ἀποστηθίζει, τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας, τὶς λατινικὲς λέξεις ποὺ ἔψελνε ὁ ἐφημέριος, ἢ τουλάχιστον κάποιες ἀπ' αὐτές. Ὅμως ὁ ἐφημέριος δὲν πρόφερε τὶς λέξεις καθαρὰ καὶ πολὺ συχνὰ δὲν διάβαζε τὴ λειτουργία.

Ἦστερα πάντως ἀπὸ λίγο καιρὸ, τὸ ἀγόρι ἦταν σὲ θέση νὰ ψέλνει μετὰ τὸν ἐφημέριον τὴν ἀρχὴ μερικῶν ὕμνων. Ὁ σταβλάρχης τὸν τσάκωσε τὴ στιγμὴ μιᾶς τέτοιας ἐξάσκησης πίσω ἀπὸ τὸν ἀχυρῶνα καὶ τοῦ τὶς ἔβρεξε γιὰ τὰ καλά, νομίζοντας ὅτι τὸ ἀγόρι ἤθελε νὰ παρωδήσει τὸν ἱερέα. Γι' αὐτὸ ἔφαγε ὁ μικρὸς τὶς φάπες του.

Τὸ ἀγόρι δὲν εἶχε κατορθώσει ἀκόμη ν' ἀνακαλύψει στὸ λειτουργικὸ βιβλίο τὸ ἐδάφιο ὅπου βρίσκονταν οἱ λέξεις ποὺ ἔψελνε ὁ ἱερέας, ὅταν συνέβη μιὰ μεγάλη συμφορὰ ποὺ σύντομα θὰ ἔθετε τέρμα στὶς προσπάθειές του. Ὁ μιλόρδος προσβλήθηκε ἀπὸ θανατηφόρα ἀσθένεια.

Ὅλο τὸ φθινόπωρο ὁ γέρος ἦταν ἀδιάθετος καί, ἅμα ἔφτασε ὁ χειμῶνας, ἐνῶ δὲν εἶχε ἀποκατασταθεῖ ἡ υγεία του, ἐπιχείρησε νὰ ἐπισκεφτεῖ μὲ ἀνοιχτὸ ἔλκηθρο ἓνα ἀγρόκτημα μερικὰ μίλια μακριά. Ἄφησαν τὸ ἀγόρι νὰ πάει μαζί του. Στεκόταν στὸ πίσω μέρος τῶν ὀλισθητῶν, πλάι στὸ κάθισμα τοῦ ἀμαξᾶ.

Ἡ ἐπίσκεψη εἶχε πιά τελειώσει καὶ ὁ γέρος βιάδιζε βαριά πρὸς τὸ ἔλκηθρο, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν οἰκοδεσπότη, ὅταν εἶδε στὸ δρόμο ἓνα σπουργίτι πεθαμένο ἀπὸ τὸ κρύο. Στάθηκε καὶ τὸ ἀναποδογύρισε μὲ τὸ μπαστούνι του.

«Πόση ὥρα νὰ βρίσκειαι ἐδῶ, κατὰ τὴ γνώμη σας;» τὸν ἄκουσε νὰ ρωτᾷ τὸν οἰκοδεσπότη τὸ ἀγόρι ποὺ ἔτρεχε χοροπηδηχτὰ ξοπίσω του μὲ μιὰ θερμοφόρα ζεστὸ νερό.

Ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Ἀπὸ μία ὥρα ὡς μία ἐβδομάδα, μπορεῖ καὶ περισσότερο».

Ὁ γέρος συνέχισε τὸ δρόμο του, βυθισμένος στὶς σκέψεις του, ἀφοῦ ἀποχαιρέτησε πολὺ ἀφηρημένως τὸν οἰκοδεσπότη.

«Ἡ σάρκα του εἶναι ἀκόμη ἐντελῶς φρέσκια, Ντίκ», εἶπε στρεφόμενος πρὸς τὸ ἀγόρι ἅμα ξεκίνησε τὸ ἔλκηθρο.

Διατρέξανε μεγάλη ἀπόσταση ἀρκετὰ γρήγορα, ἐπειδὴ ἔπεφτε ἤδη τὸ βράδυ πάνω ἀπ' τοὺς χιονισμένους ἀγρούς, καὶ τὸ ψύχος δυνάμωνε γοργά. Περνώντας ἀπὸ τὴ μεγάλη αὐλόθυρα τοῦ ἀγροκτήματος, πάτησαν μιὰ κότα ποὺ τὸ εἶχε προφανῶς σκάσει ἀπὸ τὸ κοτέτσι. Ὁ γέρος εἶχε παρακολουθήσει τὶς προσπάθειες τοῦ ἀμαξᾶ ν' ἀποφύγει τὴν κότα ποὺ πηλαλοῦσε μ' ἀπλωμένες φτεροῦγες, ὅταν ὅμως ἐκεῖνος δὲν τὰ κατάφερε, τὸν πρόσταξε νὰ σταματήσουν.

Βγαίνοντας μὲ δυσκολία μέσ' ἀπὸ τὶς κουβέρτες καὶ τὶς γοῦνες του, κατέβηκε ἀπ' τὸ ἔλκηθρο καί, ἀκουμπώντας μὲ τὸ μπράτσο του πάνω στὸ ἀγόρι, ἐπέστρεψε, παρ' ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ ἀμαξᾶ λόγω τοῦ κρύου, στὸ μέρος ὅπου βρισκόταν πεσμένη ἡ κότα.

Εἶχε φοφήσει.

Ὁ γέρος εἶπε στὸ παιδὶ νὰ τὴν περιμαζέψει.

«Βγάλ' της τὰ ἐντόσθια», τὸ πρόσταξε.

«Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γίνεῖ αὐτὸ στὴν κουζίνα;» ρώτησε ὁ ἀμαξᾶς, καθὼς ἔβλεπε τὸν ἀφέντη του νὰ ἐκτίθεται στὸν ψυχρὸ ἄνεμο, ἔτσι εὐθραυστος ποὺ ἦταν.

«Ὅχι, καλύτερα νὰ γίνεῖ ἐδῶ», εἶπε ὁ φιλόσοφος. «Ὁ Ντίκ πρέπει νὰ ἔχει σίγουρα ἓνα μαχαίρι πάνω του, καὶ ἐπιπλέον χρειάζομαστε χιόνι».

Τὸ ἀγόρι ἔκανε ὅ,τι τὸ προστάξανε, καὶ ὁ γέρος ὅπου φαινόταν νὰ ἔχει ξεχάσει τὴν ἀρρώστια του καὶ τὸ κρύο ἔσκυψε γιὰ νὰ πάρει ὁ ἴδιος μὲ κόπο μιὰ χούφτα χιόνι ποὺ τὸ ζούπηξε προσεχτικὰ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς κότας. Τὸ ἀγόρι ἐνόησε. Πῆρε καὶ αὐτὸ χιόνι καὶ τὸ ἔδωσε τοῦ δασκάλου του ποὺ παραγέμισε μ' αὐτὸ τὴν κότα.

«Θὰ διατηρηθεῖ πολλές ἐβδομάδες φρέσκια» εἶπε ζωηρὰ ὁ γέρος, «ἂν τὴν ἀκουμπήσουμε πάνω στὶς κρύες πλάκες τοῦ ὑπογείου».

Διάνυσε μὲ τὰ πόδια τὴν ἀπόσταση μέχρι τὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ, κουρασμένος κι ἀκουμπώντας βαριά στὸ ἀγόρι, ποὺ κουβαλοῦσε παραμάσχαλα τὴν παραγεμισμένη μὲ χιόνι κότα.

Ὅταν μπῆκε στὸν προθάλαμο, τὸ κρῦο τὸν ἔκανε νὰ ριγῆσει.

Τὸ ἐπόμενο πρωὶ ἔμεινε στὸ κρεβάτι μὲ ὑψηλὸ πυρετό.

Στενοχωρημένο τὸ ἀγόρι, περιφερόταν παντοῦ μήπως κι ἀρπάξει τὸ ἀφτί του κάτι γιὰ τὴν κατάσταση τῆς υγείας τοῦ δασκάλου του. Χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα. Ἡ ζωὴ στὸ μεγάλο ἀγρόκτημα συνεχιζόταν ἀδιατάρακτα. Τὴν τρίτη μόνον μέρα ὑπῆρξε κάποια μεταβολή. Κάλεσαν τὸ ἀγόρι στὸ σπουδαστήριο.

Ὁ γέρος ἦταν ξαπλωμένος σ' ἓνα στενὸ ξύλινο κρεβάτι, σκεπασμένος μὲ πολλές κουβέρτες, ὅμως τὰ παράθυρα ἦταν ὀρθάνοιχτα καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε κρῦο. Ἐντούτοις ὁ ἄρρωστος ἔδειχνε νὰ καίει. Μὲ πολὺ ἀδύναμη φωνὴ ζήτησε νὰ πληροφορηθεῖ γιὰ τὴν παραγεμισμένη μὲ χιόνι κότα. Τὸ ἀγόρι τοῦ ἀνέφερε ὅτι ἐξακολουθοῦσε νὰ μοιάζει τὸ ἴδιο φρέσκια.

«Πολὺ καλά», εἶπε ὁ γέρος εὐχαριστημένος. «Ἐλα ξανὰ σὲ δυὸ μέρες νὰ μοῦ δώσεις ἀναφορά». Φεύγοντας, τὸ ἀγόρι λυπήθηκε ποὺ δὲν τοῦ εἶχε πάει νὰ δεῖ τὴν κότα. Ὁ γέρος φαινόταν λιγότερο ἄρρωστος ἀπ' ὅσο ὑποστήριζε τὸ ὑπηρετικὸ προσωπικόν.

Δύο φορὲς τὴν ἡμέρα, τὸ ἀγόρι ἄλλαζε τὸ παλαιὸ χιόνι μὲ φρέσκο, καὶ ἡ κότα εἶχε παρμείνει ἄθικτη, ὅταν ἦρθε ἡ στιγμή νὰ ἐπισκεφτεῖ τὸν ἄρρωστο.

Συνάντησε ἐντελῶς ἀσυνήθιστα ἐμπόδια.

Γιατροὶ εἶχαν καταφτάσει ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα. Ὁ διάδρομος βούιζε ἀπὸ φωνὲς ψιθυριστές, ἐπιτακτικὲς ἢ ὑποταγμένες, κι ἔβλεπε παντοῦ ἄγνωστα πρόσωπα. Κάποιοι ὑπηρετῆς ποὺ ἔφερνε στὸ δωμάτιο τοῦ ἀρρώστου ἓνα δίσκο καλυμμένο μὲ μεγάλο πανί, ἔδωξε τὸ ἀγόρι μὲ σκαιοτήτα.

Ἐπανελημμένα, ὅλο τὸ πρωὶ κι ὅλο τὸ ἀπόγευμα, μάταια προσπάθησε τὸ ἀγόρι νὰ φτάσει ὡς τὸ δωμάτιο τοῦ ἀρρώστου. Οἱ ξένοι γιατροὶ ἔδειχναν ὅτι σκόπευαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸν πύργο. Τοῦ φαίνονταν σὰν μεγάλα μαῦρα πουλιὰ ποὺ χιμοῦσαν σ' ἓναν ἄρρωστο ποὺ εἶχε καταντήσει ἀνυπεράσπιστος. Πρὸς τὸ βράδυ, κρύφτηκε σ' ἓνα δωμάτιο τοῦ διαδρόμου ὅπου ἔκανε πολὺ κρῦο. Ἐτρεμε ἀκατάπαυστα ἀπὸ τὴν παγωνιά, ἀλλὰ τὸ θεωροῦσε αὐτὸ εὐνοϊκόν, ἐπειδὴ ἔπρεπε ἡ κότα νὰ διατηρηθεῖ ὅπωςδῆποτε κρύα πρὸς ὄφελος τοῦ πειράματος.

Τὴν ὥρα τοῦ δείπνου, τραβήχτηκε κάπως ἡ μαύρη αὐτὴ πλημμυρίδα, καὶ τὸ ἀγόρι μπόρεσε νὰ τρυπώσει στὸ δωμάτιο τοῦ ἀρρώστου.

Ὁ ἄρρωστος βρισκόταν ὀλομόναχος, ἀφοῦ ὅλοι εἶχαν πάει γιὰ φαγητό. Δίπλα στὸ κρεβάτι του ὑπῆρχε μιὰ λάμπα νυκτὸς μὲ πράσινο ἀμπαζοῦρ. Τὸ πρόσωπο τοῦ γέρου εἶχε ἀλλόκοτα συρρικνωθεῖ καὶ ἦταν χλωμὸ σὰν τὸ κερί. Τὰ μάτια του ἦταν κλειστά, ὅμως τὰ χέρια του ἀναδεύονταν νευρικὰ πάνω στὴν κολλαριστὴ κουβέντα. Μὲς στὸ δωμάτιο ἔκανε πολὺ ζέστη, γιατί τὰ παράθυρα ἦταν κλειστά.

Τὸ ἀγόρι ἔκανε μερικὰ βήματα πρὸς τὸ κρεβάτι, κρατώντας σφιχτὰ τὴν κότα, καὶ εἶπε πολλές φορὲς χαμηλόφωνα: «Μιλόρδε», ἀλλὰ δὲν ἔλαβε ἀπάντηση. Ὡστόσο ὁ ἄρρωστος δὲν ἔμοιαζε νὰ κοιμᾶται, ἀφοῦ τὰ χεῖλη του σάλευσαν πότε πότε σὰν νὰ μιλοῦσε.

Ὁ Ντίκ, πεπεισμένος γιὰ τὸ πόσο σημαντικὸ ἦταν νὰ παραδώσει τὰ πορίσματα τοῦ πειράματος, ἀποφάσισε νὰ ξυπνήσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀρρώστου. Προτοῦ ὅμως νὰ τραβῆξει τὴν κουβέρτα – ἀφοῦ προηγουμένως χρειάστηκε ν' ἀποθέσει σὲ μιὰ πολυθρόνα τὸ κουτί μὲ τὴν κότα –, κάποιος τὸν βούτηξε ἀπὸ πίσω καὶ τὸν ἔσυρε πέρα. Ἕνας χοντρός μὲ γκριζὸ πρόσωπο τὸν κοιτοῦσε σὰν νὰ ἔβλεπε ἓναν δολοφόνο. Τὸ ἀγόρι εἶχε τὴν ἐτοιμότητα νὰ τοῦ ξεφύγει καί, ἀρπάζοντας μ' ἓνα ἄλμα τὸ κουτί, τινάχτηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα.

Στὸ διάδρομο τοῦ φάνηκε πὼς ὁ θαλαμηπόλος ποὺ ἀνέβαινε τὴ σκάλα τὸν πῆρε εἶδηση. Αὐτὸ ἦταν πολὺ δυσάρεστο. Πὼς ν' ἀποδείξει ὅτι εἶχε ἔρθει μὲ διαταγὴ τοῦ μιλόρδου γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση ἑνὸς σημαντικοῦ πειράματος; Ὁ γέρος βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν πλήρη ἐξουσία τῶν γιατρῶν, γεγονός ποὺ τὸ μαρτυροῦσαν τὰ κλειστά παράθυρα τοῦωματίου.

Είδε πράγματι έναν ύπνερθε να διασχίζει την αὐλή και να πηγαίνει πρὸς τοὺς στάβλους. Παραιτήθηκε λοιπὸν τοῦ βραδινοῦ του και κρύφτηκε στὸν ἀχυρώνα, ἀφοῦ προηγουμένως ἄφησε τὴν κότα στὸ ὑπόγειο.

Ἡ ἀπειλή τῆς ἀνάκρισης τάραιξε τὸν ὕπνο του. Τὸ ἐπόμενο πρωί, μὲ πολὺ δισταγμὸ πρόβαλε ἀπὸ τὸν κρυψώνα του.

Κανένας δὲν ἀσχολήθηκε μαζί του. Ἐνα φοβερὸ πηγαινέλα κυριαρχοῦσε παντοῦ. Ὁ μιλόρδος εἶχε πεθάνει πρὸς τὸ πρωί.

Ὅλη τὴ μέρα, τὸ ἀγόρι γυρόφερνε πέρα δῶθε ἀναυδο σὰν νὰ εἶχε δεχτεῖ χτύπημα στὸ κεφάλι. Εἶχε τὴν αἴσθησι ὅτι δὲν θὰ μπορούσε διόλου νὰ παρηγορηθεῖ γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ δασκάλου του.

Ὅταν, ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, κατέβηκε στὸ ὑπόγειο μὲ μιὰ λεκάνη χιόνι, ἡ λύπη ποὺ ἐνωθε μεταβλήθηκε σὲ λύπη γιὰ τὸ ἀνολοκλήρωτο πείραμα, και ἀναλύθηκε σὲ δάκρυα πάνω ἀπὸ τὸ κουτί. Τί θὰ ἀπογινόταν ἡ μεγάλη ἐφεύρεσι;

Ἐπιστρέφοντας στὴν αὐλή – τὰ πόδια του τὰ ἐνωθε τόσο βαριὰ ποὺ κοίταζε νὰ δεῖ μήπως οἱ πατημασιές του στὸ χιόνι ἦταν βαθύτερες ἀπ' ὅσο συνήθως –, διαπίστωσε πὼς οἱ γιατροὶ ἀπὸ τὸ Λονδίνο δὲν εἶχαν ἀκόμη φύγει. Οἱ ἄμαξές τους ἦταν ἀκόμη ἐκεῖ.

Παρ' ὅλη τὴν ἀπόθησή του γι' αὐτοῦς, ἀποφάσισε νὰ τοὺς ἐνημερώσει γιὰ τὴν ἐφεύρεσι. Ἦταν σοφοὶ ἄνθρωποι και σίγουρα θὰ ἀναγνώριζαν τὴν ἐμβέλεια τοῦ πειράματος. Πῆγε νὰ φέρει τὸ μικρὸ κουτί μὲ τὴν κατεφυγμένη κότα και κρύφτηκε πίσω ἀπ' τὸ μαγαζοπώγαδο ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ πέρασε ἕνας ἀπὸ τοὺς κυρίους, ἕνας κοντόχοντρος, ὄχι και πολὺ φοβερός στὴν ὄψη ἀντρας. Τὸ ἀγόρι ξεπρόβαλε και τοῦ ἔδειξε τὸ κουτί. Στὴν ἀρχὴ δὲν μπόρεσε νὰ προφέρει λέξι, ὕστερα ὅμως κατόρθωσε νὰ ἐκθέσει τὴν ὑπόθεσι μὲ ἀσυνάρτητες φράσεις.

«Ὁ μιλόρδος τὴ βρῆκε φόβια πρὶν ἀπὸ ἕξι μέρες, ἐξοχότατε. Τὴν παραγεμίσαμε μὲ χιόνι. Ὁ μιλόρδος πίστευε ὅτι μπορούσε νὰ διατηρηθεῖ φρέσκια. Δεῖτε το και μόνος σας! Διατηρήθηκε ὀλόφρεσκια».

Ὁ κοντόχοντρος ἀντρας κοίταζε ἐκπληκτος τὸ κουτί.

«Κι ἔπειτα;» ρώτησε.

«Δὲ χάλασε», εἶπε τὸ ἀγόρι.

«Ὡστε ἔτσι!» εἶπε ὁ κοντόχοντρος ἀντρας.

«Δεῖτε το και μόνος σας», εἶπε τὸ ἀγόρι φορτικά.

«Τὸ βλέπω», εἶπε ὁ κοντόχοντρος ἀντρας και κούνησε τὸ κεφάλι του· και, κουνώντας τὸ κεφάλι του, συνέχισε τὸ δρόμο του.

Ἐμβρόντητο τὸ ἀγόρι, τὸν ἀκολούθησε μὲ τὸ βλέμμα του. Δὲν κατάφερε νὰ κατανοήσει τὸν κοντόχοντρο ἀντρα. Μπὰς και ὁ γέρος δάσκαλος δὲν εἶχε προκαλέσει τὸ θάνατό του ὅταν κατέβηκε ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο, μ' ἐκεῖνο τὸ κρῦο ποὺ ἔκανε, γιὰ νὰ βάλει μπρὸς τὸ πείραμα; Μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια εἶχε μαζέψει τὸ χιόνι ἀπὸ κάτω. Ἦταν ἕνα γεγονός αὐτό.

Ἀργὰ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν πόρτα τοῦ ὑπογείου, ὅμως σταμάτησε ἀκριβῶς μπροστά της, ἔκανε ἀπότομα στροφὴ κι ἔτρεξε στὴν κουζίνα.

Βρῆκε τὸν μάγειρα πολὺ ἀπασχολημένο, ἐπειδὴ περίμεναν γιὰ τὸ δεῖπνο φιλοξενουμένων ποὺ θὰ ἐρχόντουσαν ἀπὸ τὴ γύρω περιοχὴ γιὰ τὴν κηδεῖα.

«Τί θέλεις μ' αὐτὸ τὸ πτηνὸ;» γκρίνιαξε ὁ μάγειρας ἐκνευρισμένος. «Εἶναι τελείως κατεφυγμένο».

«Δὲν πειράζει» εἶπε τὸ ἀγόρι, «ὁ μιλόρδος ἔλεγε ὅτι δὲν πειράζει».

Ὁ μάγειρας κοίταξε μιὰ στιγμὴ τὸ παιδὶ ἀφηρημένα· μ' ἕνα μεγάλο τηγάνι στὸ χέρι, πῆγε σοβαρὸς πρὸς τὴν πόρτα, προφανῶς γιὰ νὰ πετάξει κάτι ἔξω.

Τὸ ἀγόρι τὸν ἀκολούθησε γεμάτο ζῆλο μὲ τὸ κουτί στὸ χέρι.

«Δὲ θὰ μπορούσαμε ἄραγε νὰ τὴ δοκιμάσουμε;» εἶπε παρακαλεστικά.

Ὁ μάγειρας ἔχασε τὴν ὑπομονή του. Μὲ τὰ στιβαρά του χέρια ἄρπαξε τὴν κότα και μὲ ὅλη του τὴ φόρα τὴν ἐκσφενδόνισε στὴν αὐλή.

«Μὰ δὲν ἔχεις τίποτ' ἄλλο στὸ μυαλό;» οὐρλιαξε ἐκτὸς ἑαυτοῦ. «Και ἡ ἐξοχότητά του νὰ 'χει πεθάνει!»

Τὸ ἀγόρι μάζεψε θυμωμένο τὴν κότα ἀπὸ κάτω κι ἀπομακρύνθηκε.

Οἱ δύο ἐπόμενες μέρες πέρασαν μὲ τὶς προετοιμασιές τῆς κηδεῖας. Τὸ ἀγόρι εἶχε πολλὰ

να κάνει, να ζεύει και να ξεζεύει αλλογα, και τή νύχτα, ἀφοῦ ξανάβαζε φρέσκο χιόνι στο κουτί, κοιμόταν μὲ τὰ μάτια σχεδὸν ἀνοιχτά. Τὰ πάντα τοῦ φαίνονταν ἀπελπιστικά και ἡ νέα ἐποχὴ τελειωμένη.

Τὴν τρίτη ὅμως μέρα, τὴ μέρα τοῦ ἐνταφιασμοῦ, φρεσκοπλυμένο και ντυμένο μὲ τὰ καλά του, ἔνιωσε ἀλλαγμένη τὴ διάθεσή του. Ἦταν μιὰ ὠραία, φωτεινὴ χειμωνιάτικη μέρα, κι ἀπὸ τὸ χωριὸ ἀκούγονταν οἱ καμπάνες νὰ χτυποῦν.

Γεμάτο και πάλι ἐλπίδες, κατέβηκε στοῦ ὑπόγειο κι ἐξέτασε, ὦρα πολλὴ και μὲ προσοχή, τὸ ζῶο μέσα στοῦ κουτί πού τὸ γέμισε μὲ ἀγνό, λευκὸ χιόνι· ἔπειτα πῆρε τὸ κουτί παραμάσχαλα και κίνησε γιὰ τὸ χωριό.

Σφυρίζοντας χαρούμενο, μπῆκε στὴ χαμηλὴ κουζίνα τῆς γιαιγιᾶς του. Αὐτὴ τὸ εἶχε ἀναθρέψει, καθὼς οἱ γονεῖς του εἶχαν πεθάνει νωρίς, και γι' αὐτὸ τῆς εἶχε ἐμπιστοσύνη. Χωρὶς νὰ τῆς δεῖξει στὴν ἀρχὴ τὸ περιεχόμενο τοῦ κουτιοῦ, διηγήθηκε στὴ γριά πού ἐτοιμαζόταν γιὰ τὴν κηδεῖα τὸ πείραμα τοῦ μιλόρδου.

Ἐκείνη τὸ ἀκουσε ὑπομονετικά.

«Μὰ αὐτὸ τὸ ξέρουν οἱ πάντες», εἶπε σὲ λίγο. «Τὸ κρὺο τὰ κάνει νὰ ξυλιάζουν κι ἔτσι νὰ διατηροῦνται γιὰ ὀρισμένο χρόνο. Τί τὸ ἰδιαιτέρο βρίσκεις σ' αὐτό;»

«Νομίζω ὅτι μποροῦμε ἀκόμα και νὰ τὴ φᾶμε», ἀποκρίθηκε τὸ ἀγόρι, προσπαθώντας νὰ πάρει ὅσο γίνεται πιὸ ἀδιάφορο ὕφος.

«Νὰ φᾶμε, λέει, μιὰ κότα πού φόφησε ἐδῶ και μιὰ ἐβδομάδα τώρα; Μὰ εἶναι δηλητηριασμένη!»

«Γιατί; Ἄν δὲν ἀλλάξε ἀπὸ τότε πού φόφησε; Τὴ σκότωσε τὸ ἔλκθηρο τοῦ μιλόρδου, ἄρα ἦταν ὑγιής».

«Ὅμως μέσα τῆς, μέσα τῆς εἶναι χαλασμένη», εἶπε ἡ γριά, χάνοντας κάπως τὴν ὑπομονή τῆς.

«Δὲν τὸ πιστεύω», εἶπε τὸ ἀγόρι ἀποφασιστικά μὲ τὰ καθαρὰ του μάτια προσηλωμένα στὴν κότα. «Μέσα τῆς εἶχε χιόνι ὅλον αὐτὸ τὸν καιρό. Νομίζω πὼς θὰ τὴ βράσω».

Ἡ γριά θύμωσε.

«Θὰ ῥθεις μαζί μου στὴν κηδεῖα», εἶπε γιὰ νὰ κλείσει τὴ συζήτηση. «Ἄρκετὰ ἔκανε ἡ ἐξοχότητά του γιὰ σένα ἔτσι πού νὰ μπορεῖς, θαρρῶ, ν' ἀκολουθήσεις ὅπως ἀρμόζει τὸ φέρετρό του».

Ὁ Ντικ δὲν τῆς ἀποκρίθηκε. Τὴν ὦρα πού ἐκείνη ἔδενε ἓνα μαῦρο μαντίλι στοῦ κεφάλι τῆς, ἔβγαλε τὴν κότα ἀπ' τὸ κουτί, φύσηξε γιὰ νὰ διώξει τὸ χιόνι ἀπὸ πάνω τῆς και τὴν ἀκούμπησε πάνω σὲ δύο κούτσουρα μπροστὰ στοῦ τζάκι. Ἐπρεπε νὰ τὴν ἀποψύξει.

Ἡ γριά δὲν τὸν κοίταζε πιά. Σὰν ἐτοιμάστηκε, τὸν πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι και βγήκε ἀποφασιστικά μαζί του ἀπὸ τὸ σπίτι.

Γι' ἄρκετὸ διάστημα τὴν ἀκολούθησε ὑπάκουα. Ἦταν κόσμος πολὺς στοῦ δρόμο, ἄντρες και γυναῖκες πού πῆγαιναν στὴν κηδεῖα. Ξαφνικά ἔβγαλε μιὰ κραυγὴ πόνου. Τὸ ἓνα του πόδι εἶχε χωθεῖ σ' ἓνα σωρὸ χιόνι. Τὸ τράβηξε μορφάζοντας, πῆγε κουτσαίνοντας ἴσαμε μιὰ κοτρώνα τοῦ ἀγροῦ, κάθισε και τὸ ἔτριβε.

«Τὸ τραμπούληξα», εἶπε.

Ἡ γριά τὸν κοίταξε καχύποπτα και εἶπε:

«Μπορεῖς μιὰ χαρὰ νὰ περπατήσεις».

«Ὅχι», εἶπε τὸ ἀγόρι δύστροπα. «Ἄν ὅμως δὲ μὲ πιστεύεις, μπορεῖς νὰ κάτσεις πλάι μου και νὰ περιμένεις νὰ περάσει».

Ἡ γριά κάθισε δίπλα του χωρὶς νὰ πει λέξη.

Ἐνα τέταρτο τῆς ὥρας κύλησε. Χωριάτες περνοῦσαν ἀπὸ μπροστὰ τους, ὅλο και λιγότεροι ἐννοεῖται. Μονάχα οἱ δύο τους κάθονταν πεισιμωμένοι στὴν παρυφὴ τοῦ δρόμου.

Ἐπειτα εἶπε ἡ γριά σοβαρά:

«Μὰ δὲ σοῦ ἔμαθε ὁ μιλόρδος ὅτι δὲν κάνει νὰ λέμε φέματα;»

Τὸ ἀγόρι δὲν ἀποκρίθηκε. Ἡ γριά σηκώθηκε ἀναστενάζοντας γιὰτὶ ἄρχιζε νὰ κρουώνει πολὺ.

«Ἄν δὲν ἔρθεις σὲ δέκα λεπτά» εἶπε, «θὰ πῶ τοῦ ἀδελφοῦ σου νὰ σοῦ μαυρίσει τὸν πισινό».

Και πάνω σ' αὐτά, ξαναπῆρε τρεκλίζοντας τὸ δρόμο γιὰ νὰ προλάβει τὸν ἐπικήδειο λόγο.

Τὸ ἀγόρι περίμενε ὥσπου ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀρκετὰ ἢ γριὰ κι ὕστερα σηκώθηκε ἀργά. Πῆρε τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση, ἀλλὰ κοίταζε κάθε τόσο πίσω του, κουτσαίνοντας ἀκόμη γιὰ ὀρισμένο διάστημα. Ὅταν ἓνας φράχτης τὸν ἔκρυψε ἀπὸ τὰ μάτια τῆς γριᾶς, ξανάρχισε νὰ περπατᾷ κανονικά.

Μέσα στὴν καλύβα, κάθισε δίπλα στὴν κότα καὶ τὴ χάζεψε γεμάτος προσμονή. Θὰ τὴν ἔβαζε νὰ βράσει στὴν κατσαρόλα καὶ θὰ ἔτρωγε μιὰ φτερούγα της. Τότε θὰ ἔβλεπε ἂν ἦταν ἢ δὲν ἦταν δηλητηριασμένη.

Βρισκόταν ἀκόμη καθισμένος, ὅταν ἀκούστηκαν μακριὰ τρεῖς κανονιοβολισμοί. Τοὺς εἶχαν ρίξει πρὸς τιμὴν τοῦ Φράνσις Μπέικον, βαρόνου τοῦ Βέρουλαμ, ὑποκόμη τοῦ Σαϊντ Ὀλμπανς, τέως λόρδου καγκελάρου τῆς Ἀγγλίας, ποὺ εἶχε γεμίσει ἀποτροπιασμὸ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του κι ἄλλους πάλι τοὺς εἶχε γεμίσει ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὶς ὠφέλιμες ἐπιστῆμες.

* Τίτλος πρωτοτύπου «Das Experiment». *Kalendergeschichten*, ἐκδ. Rowohlt (rororo Taschenbuch), 1962, σσ. 31-44.

Ἡ μετάφραση αὐτὴ ἔχει ἐπίσης δημοσιευτεῖ στὸ περιοδικὸ *Νέα Πορεία*, ἔτος ΝΑ', τχ 602-604, Ἀπρ.-Ἰούν. 2005, σσ. 88-96.